PANDEMİNİN GÖLGESİNDE GAZETECİLİK: TÜRKİYE

COVID-19'UN TÜRKİYE'DEKİ BAĞIMSIZ MEDYA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir.

PANDEMİNİN GÖLGESİNDE GAZETECİLİK: TÜRKİYE

COVID-19'UN TÜRKİYE'DEKİ BAĞIMSIZ MEDYA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

IPI RAPORU

Hazırlayan:

İpek Yezdani, IPI Türkiye Ulusal Komitesi

Yayımlayan: International Press Institute (IPI)

Spiegelgasse 2/29, 1010 Vienna, Austria | + 43 1 5129011 | info@ipi.media | ipi.media

Bu yayın Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Cover photo: Shutterstock/von creativeneko

İÇİNDEKİLER

Giriş 3
Amaç, Metodoloji ve Bağlam 5
COVID-19'un Bağımsız Gazetecilerin Çalışma Koşulları Üzerindeki Etkileri 7
Sansür ve Habere Erişim 9
IPI'ın COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip Sistemi 9
Medya Denetleyici Kurumların Sansür İşlevi 11
Gazetecilere Karşı Polis ve Yargısal Müdahaleler 12
Resmi Bilgiye Erişim ve Manipülasyon 13
Temel Haber Kaynağı Olarak Sağlık Çalışanları 14
Finansal Zorluklar 16
Türkiye'de Bağımsız Medya COVID-19 Karşısında Nasıl Ayakta Kalır? 19
Finansal Zorluklarla Baş Etmek 19
Ana Akım Medyanın Başarısızlığı, Bağımsız Medyanın Yükselişi için Bir Fırsat mı? 20
Sonuç 22

Giriş

Bu rapor, COVID-19 pandemisinin Türkiye'de bağımsız medyayı ve bağımsız gazetecileri nasıl etkilediğine dair yapılan ilk araştırmanın bulgularını sunuyor.

Birbiri ardına gelen AKP hükümetleri, 2002'de iktidara gelmelerinden bu yana medya sahiplerini kendileriyle işbirliği yapmaya sevk etmek amacıyla sıklıkla havuç-sopa stratejisini kullanarak ağırlıklı olarak hükümet yanlısı kitlesel bir medya inşa etmeye yatırım yaptı.

Türkiye'deki kurumsal medya ortamına, çıkarları AKP hükümetiyle kurulan patronaj ilişkilerine derinlemesine bağlı güçler hükmetmekte. Sonuç olarak, Türkiye'deki ana akım medyanın büyük bir bölümü yıllardır hükümetin kontrolü altında bulunuyor. Adil, dengeli ve tarafız haberciliğe olan ihtiyaç, olağanüstü ölçüde arttı ve bu ihtiyaç, COVID-19 günlerinde daha da hayati bir hal aldı.

Böyle bir atmosferde, hâlâ sınırlı kaynaklarla ve zor koşullar altında ayakta kalmaya çalışan bazı bağımsız medya kuruluşları bulunuyor. Ancak pandemi yaşadıkları zorlukları daha da ağırlaştırdı.

IPI COVID-19 BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ TAKİBİ

Bu rapor, Türkiye'de bağımsız medyanın önde gelen temsilcileriyle yapılmış bir dizi video röportaj serisini tamamlayıcı nitelikte hazırlanan çalışmanın bulgularını ortaya koymayı hedefliyor. Rapor, öncelikle COVID-19'un bağımsız gazetecilerin çalışma koşulları üzerindeki etkisinin genel değerlendirmesini yapıyor. İlk olarak gazetecilerin fiziksel çalışma ortamları nasıl değişti, pandemiyle ilgili yaptıkları haberler nasıl etkilendi, çalışanları korumak için ne gibi önlemler alındı vb. hususlara değiniliyor. Devamında ise, pandemi döneminde bağımsız medya üzerindeki sansür seviyesini gazetecilerin tecrübeleri üzerinden işliyor. Ayrıca, resmi bilgiye erişimdeki zorluklar ve muhabirlerin doğru bilgiye erişim için nasıl sağlık çalışanlarına başvurduğu da incelenmektedir.

IPI'ın COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip sistemine göre, Türkiye'de medya, özellikle de pandeminin ilk aylarında COVID-19 haberlerine ilişkin hükümet baskısıyla karşı karşıya kaldı.

Bağımsız medya kuruluşları, genellikle büyük medya şirketlerinin sahip olduğu geniş finansal kaynaklara sahip olmayan ve çoğunlukla reklam ya da tiraj gelirine bel bağlamış kuruluşlar. Bu nedenle, rapor aynı zamanda hükümet yanlısı medyayla bağımsız medya arasındaki farklılıklardan bazılarını da ortaya koyarak karşılaşılan finansal zorlukları da ele alıyor.

Amaç, Metodoloji ve Bağlam

Bu çalışma, COVID-19'un Türkiye'deki bağımsız medya kuruluşları ve gazeteciler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlıyor. Araştırma, bağımsız medya yöneticileri, editörleri ve muhabirleriyle (yüz yüze veya online) röportajardan oluşuyor.

Çeşitliliği sağlamak amacıyla hükümeti eleştirel gazetelerden, Kürt ve azınlık basınından farklı özgeçmişlere sahip 18 gazeteciyle röportaj yapıldı. Araştırma, gazetecilerin, editörlerin ve medya yöneticilerinin pandemi dönemindeki ilk elden deneyimlerine ve anlattıklarına dayanıyor. Bu röportajlardan altısı, aynı zamanda kamera kaydına alındı ve Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) tarafından bir video röportaj serisi olarak yayımlandı.[1]

[1] "Pandeminin Gölgesinde Gazetecilik: Türkiye" video-röportaj serisini buradan izleyebilirsiniz.

Çalışma kapsamında röportaj yapılan gazetecilerin tam listesi
(alfabetik sıraya göre):

- Ali Topuz, Gazete Duvar web sitesi kurucusu ve genel yayın yönetmeni
- Aykut Küçükkaya, Cumhuriyet gazetesi genel yayın yönetmeni
- Aylin Süphandağlı, Ege Telgraf gazetesi genel yayın yönetmeni (İzmir)
- Candan Yıldız, T24 web sitesi yazı işleri müdürü
- Doğan Akın, T24 web sitesi kurucusu ve genel yayın yönetmeni
- Faruk Bildirici, medya ombudsmanı
- Fatih Polat, Evrensel gazetesi genel yayın yönetmeni

  Hacı Bişkin, Gazete Duvar web sitesi muhabiri
- İpek Özbey, Cumhuriyet gazetesi yazı işleri müdürü
- İsmail Saymaz, Sözcü gazetesi köşe yazarı, Halk TV yorumcusu

  Merdan Yanardağ, TELE1 TV sahibi ve genel yayın yönetmeni
- Metin Yılmaz, Sözcü gazetesi genel yayın yönetmeni
- Misket Dikmen, 9 Eylül gazetesi sahibi ve genel yayın yönetmeni, İzmir Gazeteciler Cemiyeti başkanı (İzmir)
- Ruşen Çakır, Medyascope kurucusu ve genel yayın yönetmeni
- Seyhan Avşar, Cumhuriyet gazetesi muhabiri
- Tamer Arda Erşin, ANKA Haber Ajansı muhabiri (Ankara)
- Yetvard Danzikyan, AGOS gazetesi genel yayın yönetmeni
- Diyarbakır'dan isminin açıklanmasını istemeyen bir Kürt gazeteci

COVID-19'un Bağımsız Gazetecilerin Çalışma Koşulları Üzerindeki Etkileri

COVID-19 pandemisinin gazetecilerin çalışma koşulları üzerinde büyük etkileri oldu. Bağımsız medya kuruluşlarının birçoğu, ofislerini kapatmak ve evden çalışmak zorunda kaldı.

> **Çarşıda, pazarda, sokakta, insanların içinde, yollarda olmayınca hem haber fikri bulmanın, hem de o fikri uygulamak için gerekli çalışmaların sıkıntısı ve eksikliği kendisini hissettirdi.**
>
> **Ali Topuz, Gazete Duvar**

Pandeminin gazeteciler üzerinde iki temel etkisi oldu. Birincisi, sokağa çıkma yasağı gibi pandemi tedbirlerinden dolayı dışarı çıkamamak ve güncel konularda normal haber akışını sağlayamamak. İkincisi ise gazetecilerin kendilerinin karşı karşıya kaldığı sağlık ve güvenlik riskleriydi. Bağımsız medya yöneticileri, muhabirlerin sağlığını riske atmak istemediklerinden dolayı onları sahaya göndermekte tereddüt ettiler.

Bu da yapılan gazeteciliğin kalitesini etkiledi. Durumu değerlendiren Cumhuriyet gazetesi Yazı İşleri Müdürü İpek Özbey, "İyi ve kaliteli gazetecilik için sahada olmanız gerekiyor," diyor.

Gazete Duvar'ın Genel Yayın Yönetmeni Ali Topuz, "Çarşıda, pazarda, sokakta, insanların içinde, yollarda olmayınca hem haber fikri bulmanın, hem de o fikri uygulamak için gerekli çalışmaların sıkıntısı ve eksikliği kendisini hissettirdi," diye ekliyor.

Sahaya çıkan bazı gazeteciler ise virüse yakalandı. COVID-19 olan Cumhuriyet muhabiri Seyhan Avşar'a göre kalabalıklara girmek gazeteciler için büyük bir tehlike arz ediyor.

Avşar, “Birçoğumuz kendimizden çok evdeki yakınlarımız için endişe ediyoruz. Ben virüsü kaptığımda iki hafta kendimi ailemden izole etmek zorunda kaldım. Benim için çok zor bir dönemdi. Ayrıca bu dönemim en büyük zorluğunu sağlık muhabirleri ve foto muhabirler yaşıyor, çünkü hastanelere ve yoğum bakımlara girerek haber yapmak zorunda kaldılar. Virüse yakalanma korkusunun yanında yoğun bakımdaki hastaları görmek de tam bir travma onlar için,” diyor.

ANKA Haber Ajansı muhabiri Tamer Arda Erşin, “Biz vatandaş pandemiden korunsun, önlem alsın diye COVID-19 haberi yaptık, ancak işimizin doğasından kaynaklı olarak biz hiç bir zaman önlemimizi tam alamadık. Şöyle ki; gazetecilik bir yönüyle sürekli bir hareket halinde olmayı gerektiriyor, sahadayken günde belki onlarca kişiyle temas ediyorsunuz. Bu da sizi oldukça kırılgan bir pozisyonda bırakıyor,” diyor.

T24 Yazı İşleri Müdürü Candan Yıldız’a göre, evden çalışmak, haber yaparken gazetecilerin birbirleriyle olan konuşma ritmini bile etkiledi. Yıldız, “WhatsApp uygulaması üzerinden haber konuşmaya devam ettik ama bu şekilde çalışmak asla yüz yüze haber konuşmayla kıyaslanamaz” diye konuştu.

> **Virüse yakalanma korkusunun yanında yoğun bakımdaki hastaları görmek gazeteciler için tam bir travma.**
>
> **Seyhan Avşar, Cumhuriyet**

Ege Telgraf gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Aylin Süphandağlı, “Ofiste bir sayfa sekreteri, bir internet editörü, bir de editör olmak üzere sadece üç arkadaşım kaldı. Genel yayın yönetmeni olarak ben haftada üç gün ofise geldim ancak ben de genellikle evden desteğimi devam ettirdim. Bizim için en zor şey, muhabirleri sahaya gönderememek oldu. Muhabirler sahaya çok çıkamadılar, bütün haberlerini telefonla yaptılar, ve hala daha çoğu öyle yapmaya devam ediyor. İzmir’de rutin olarak gazetecilik kalmadı diyebilirim. Basın toplantıları bitti, genelde Zoom ile yapılıyor, röportajlar online yapılıyor, vs. O yüzden gazetecilik şu anda en alt düzeyde devam ettiriliyor,” diye konuşuyor.

Sansür ve Habere Erişim

Türkiye'de basın özgürlüğü oldukça büyük bir baskı altında. Son yıllarda yüzlerce gazeteci yargılandı, tutuklandı ya da hapse atıldı. Genel olarak, hükümet nezdinde hassasiyet taşıyan herhangi bir konunun haberleştirilmesi, gazeteci ve medya kurumlarının baskı ya da hukuki tacize maruz kalmasına sebep olabiliyor

IPI'ın COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip Sistemi

Türkiye'de COVID-19 pandemisinin başlangıcından itibaren, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), küresel olarak pandemiden kaynaklanan tüm basın özgürlüğü ihlallerini izlemek üzere özel bir mekanizma olan COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip Sistemi'ni başlattı. Bu raporun yazıldığı döneme kadar, gazetecilerin yaptıkları COVID-19 haberleri nedeniyle ifade vermek üzere gözaltına alınmasından tutuklanmalarına ve para cezasına çarptırılmalarına kadar Türkiye'de basın özgürlüğü ihlali sayılabilecek 19 farklı olay kaydedildi.[2]

Kaydedilen başlıca olaylar şunlar:

- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Fox TV'ye COVID-19 ile ilgili yapılan eleştirel yorumlardan dolayı üç günlük yayın durdurma ve reklam gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezasına çarptırdı.

[2] IPI COVID-19 Takip Sistemi'ndeki Türkiye uyarıları:
https://ipi.media/covid19/?alert_type=0&language=0&years=0&country=turkey

- RTÜK, KRT TV'ye, COVID-19'a karşı hükümetin aldığı önlemlerle ilgili eleştirel yayından dolayı ceza kesti.
- RTÜK, TELE1 Televizyonu'na Türk Tabipler Birliği'nin basın toplantısını yayınladığından dolayı ceza kesti.
- Basın İlan Kurumu (BİK), BirGün gazetesine "Korona bahanesiyle her şeyi yapabilirler" başlıklı haber nedeniyle üç gün ilan kesme cezası verdi.
- Bir yerel mahkeme, bir fabrikadaki COVID-19 vakalarına ilişkin haberden dolayı Dokuz8 Haber Sitesi'nin içeriğine erişimi engelledi.
- En az 13 gazeteci, COVID-19 ile ilgili yaptıkları haberlerden dolayı ifadeye çağrıldı, gözaltına alındı ya da tutuklandı.

Aynı zamanda bu raporda röportaj yapılmış olan haber kuruluşlarının birçoğu, pandemi dönemine özel ayrıca bir hükümet baskısıyla karşı karşıya kalmadıklarını bildirdi.

Cumhuriyet gazetesi Yazı İşleri Müdürü İpek Özbey, "Bize niçin bu haberi yapıyorsunuz ya da pandemiyle ilgili neden bu yazıyı yazıyorsunuz diyen kimse olmadı," diyor.

Ancak hâlihazırda medyanın büyük çoğunluğu tarafından söylemleri desteklenen hükümet, pandemiyle ilgili haberleri zaten kontrol altında tuttuğundan çıkan haberleri kontrol etmek için yeni sansür mekanizmaları başlatma ihtiyacı duymadı.

Öte yandan bağımsız gazeteciler yaptıkları haberlerden dolayı internet "trolleri" tarafından da hedef alınma riskine girdiler. Sözcü gazetesi yazarı İsmail Saymaz, hükümetin pandemiyle mücadelede yöntemine yönelik eleştirilerinin ardından hükümet yanlısı sosyal medya trollerinin tehditleri ile karşı karşıya kalan gazetecilerden biriydi. Saymaz, "Sağlık bakanına, sağlık sistemine, şehir hastanelerine eleştirilerimiz hükümet yanlısı medya ve troller tarafından Türkiye düşmanlığı gibi gösterilmek istendi. Maske dağıtımını eleştirdik, buradan hedef haline getirildik," diyor.

The lack of official accreditation for independent journalists was another obstacle to travelling during lockdown. The official press card is issued by the Directorate of the

Communications of the Presidential Office. However, many independent journalists have been denied such a card. “Lawyers were able to travel with their lawyer ID, while it was not same for the journalists because of the way the press card is issued”, Ali Topuz of Gazete Duvar said.

Medya Denetleyici Kurumların Sansür İşlevi

Bu dönemde, bağımsız medyaya karşı en önemli baskılardan biri de medyayı denetleyici kurumlar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ile Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından bağımsız TV kanallarına ve gazetelere verilen cezalar oldu.

Gazeteci Merdan Yanardağ tarafından Ocak 2017’de kurulan TELE1 TV’ye, RTÜK tarafından 25 bin 880 lira ceza kesildi. TELE1’e bu ceza, 16 Mart 2020’de Türk Tabipler Birliği’nin o dönemki başkanı Sinan Adıyaman’ın “İstanbul’da korona virüs vakaları fırladı,” dediği basın toplantısını yayınladığı için kesildi.

Yanardağ, “Biz toplumu paniğe sevk ettiğimiz gerekçesiyle RTÜK’ten ceza yedik. Oysa biz toplumu paniğe sevk etmedik, toplumu uyardık sadece,” diyor.

Nisan 2020'de RTÜK, FOX TV ana haber sunucusunun hükümetin COVID-19'la mücadele etme şeklini eleştirdi diye kanala üç gün yayın durdurma ve reklam gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası verdi.

Ağustos 2020'de, yine RTÜK tarafından KRT TV'ye, program konuğu Dr. Serdar Savaş'ın pandemi döneminde liselerin ve üniversitelerin açık olmasını eleştirdiği için "Cumhurbaşkanına, Sağlık Bakanına ve hükümete hakaret edildiği" gerekçesiyle idari para cezası verildi.

Aralık 2020'de BİK, BirGün gazetesine, "Korona bahanesiyle her şeyi yapabilirler" başlıklı haber nedeniyle üç gün ilan kesme cezası verdi.

Gazetecilere Karşı Polis ve Yargısal Müdahaleler

IPI'ın COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip Sistemi, gazetecilerin COVID-19 haberlerinden dolayı ifadeye çağrıldığı ya da cezalandırıldığı bir dizi vakayı kayıt altına aldı. Mart 2020'de, gazeteci Lezgin Akdeniz, Diyarbakır'da camiler dezenfekte edilirken kiliselerin ve cemevlerinin dezenfekte edilmediğine dair yaptığı haberden dolayı sorgulandı. Yerel gazetelerin haberlerine göre, bu haber yayınlandıktan sonra Alevilere ve azınlıklara ait ibadet yerleri de dezenfekte edildi. Akdeniz, ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldı.

20 Mart 2020'de, Bartın merkezli Halk ve Pusula gazetelerinden Mustafa Ahmet Oktay ve Eren Sarıkaya, COVID-19'un yayılmasıyla ilgili bir haber yaptıktan sonra gözaltına alındı.

Mart 2020'de, Kocaeli Ses adlı yerel haber sitesinin Haber Müdürü İsmet Çiğit, "Derince Hastanesi'nde korona virüs bağlantılı iki ölüm" başlıklı haberinin ardından İstanbul'daki evinin yakınında gözaltına alındı. Haber sitesinin editörü Güngör Arslan da haberi web sitesinde yayınladığı için gözaltına alındı ve geceyi polis merkezinde geçirdi. Bir diğer Kocaeli gazetesi editörü Mesut Akbulut, kentte yeni bir korona virüs vakasını haber yaptığı için bir süre gözaltında tutuldu. Gözaltına alınan tüm gazeteciler ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakıldı.

Resmi Bilgiye Erişim ve Manipülasyon

Gazeteciler için başlıca bir diğer zorluk da, pandemiyle ilgili hükümet açıklamalarının ve hükümet tarafından verilen rakamların doğruluğunu teyit etmek ve sağlık çalışanları gibi alternatif bilgi kaynaklarına erişmedeki sıkıntılar oldu.

Türkiye'de, özellikle de bağımsız medyanın hükümet nezdinde resmi bilgiye erişiminin reddedilmesi derinden kök salmış bir alışkanlık olmuş durumda, dolayısıyla da resmi yetkililere ulaşmaya yönelik çabalar bu dönemde de düzenli olarak reddedildi.

Gazete Duvar muhabiri Hacı Bişkin, bağımsız gazeteciler için resmi bilgiye erişimi "kanayan bir yara" olarak tanımlıyor ve ekliyor: "Bütün kapılar bize sonuna kadar kapalı!"

Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın beklenmedik bir açıklıkla bağımsız medya da dâhil olmak üzere tüm medya temsilcilerini, salgınla ilgili düzenlediği basın toplantılarına davet etmesi gazetecileri şaşırttı. Hacı Bişkin, "Özellikle Sağlık Bakanlığı'nın basın açıklamalarına bağımsız medyadan da birçok arkadaşımız katılmıştı. Bu uzun yıllardır göremediğimiz bir durumdu," diyor.

Ancak Eylül 2020'de Sağlık Bakanlığı'nın, korona virüs kaynaklı hastanede yatan hasta sayısını toplam COVID-19 vakalarının sayısı gibi açıklayarak pandemiye ilişkin rakamları manipüle ettiği ve bu şekilde COVID-19'un yayılımını ve etkisini belirgin ölçüde eksik açıkladığı ortaya çıkınca, bu Bakan Koca'nın bu açıklayıcı tavrı baltalanmış oldu.

T24 haber sitesi Yazı İşleri Müdürü Candan Yıldız bu durumu, “Burada bir manipülasyon ve sansürün olduğu çok açık,” diye açıklıyor.

Evrensel gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Polat, bu dönemde pandemiye ilişkin iktidarın açıkladığı verilerin gerçekle uyuşmadığına dair onlarca manşet yaptıklarını söylüyor.

Temel Haber Kaynağı Olarak Sağlık Çalışanları

Gerçek bilgiye erişimde yaşanan zorluklar nedeniyle muhabirler, elde ettikleri resmi bilgilerin teyit edilmesi için sağlık çalışanlarına başvurmak zorunda kaldılar. Türk Tabipleri Birliği (TTB), İstanbul Tabip Odası ve Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) gibi tıp sektörü çalışanlarının bağlı bulunduğu meslek odaları ve sendikalar, gazetecilerin temel haber kaynakları haline geldi.

İzmir’deki yerel 9 Eylül gazetesinin sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Misket Dikmen, “İzmir İl Sağlık Müdürlüğü, Hıfzıssıhha gibi kurumların yetkililerine ulaşamadık. Ulaşamıyoruz. Danışmanlar döneceklerini söylüyorlar ama dönen yok. Resmi ağızdan bilgi alınamıyor. Ancak sağlık çalışanlarına ulaşmakta sorun yaşanmadı,” diyor.

Gazete Duvar Genel Yayın Yönetmeni Ali Topuz da, “Hem bizim hem de belirli bir oranda düzgün haber aktarımını başarabilen diğer meslektaşlarımın en önemli kaynağı zaten sağlık çalışanları oldu. Tabipler Birliği hem birlik olarak merkezi düzeyde hem de tabip odaları bulundukları il-ilçe bölgelere göre, kamuoyunun yararına olabilecek bilgi akışı ve sorun aktarımı için özel bir çaba içerisine girdiler,” diye bildiriyor.

T24 haber sitesi Genel Yayın Yönetmeni Doğan Akın da, “Ana akım medyada sağlık çalışanlarının açıklamalarını esirgeyen bir medya yapısı var. Ancak bizim en büyük imkanımız sağlık çalışanları oldu. Hem de bilgiye ihtiyacımız var. Dolayısıyla doktorlarla ve sağlık çalışanlarıyla daima çok iyi bir iletişimimiz oldu,” diyor.

Diyarbakır'da yerel bir gazetede çalışan ve isminin açıklanmasını istemeyen bir Kürt gazeteci de yaşadığı deneyimi, "Çoğu kez tek kaynağımız Türk Tabipleri Birliği ve bağlı hekimleri oldular," diye anlatıyor.

Sağlık çalışanlarının açıklamalarına verilen önem ve de pandeminin gidişatına ilişkin korkutucu düzeyde farklı verilerin bulunması, hükümetin mesleki grupların açıklamalarına ters tepkileri de beraberinde getirdi. Sözcü gazetesi yazarı İsmail Saymaz, "Türk Tabipleri Birliği, düşman diye nitelendirilerek hedef haline getirildi. O nedenle doktorlar da endişe etmeye başladılar, korkmaya başladılar," diyor.

> **Özellikle Sağlık Bakanlığı'nın basın açıklamalarına bağımsız medyadan da birçok arkadaşımız katılmıştı. Bu uzun yıllardır göremediğimiz bir durumdu.**
>
> **Hacı Bişkin, Gazete Duvar**

Finansal Zorluklar

COVID-19 salgınının sebep olduğu türden bir ekonomik kriz baş gösterdiğinde, şirketlerin ilk kestikleri bütçe kalemi reklamlar oluyor, bu da bağımsız medya kuruluşlarının reklam gelirlerinin anında kesilmesine neden oluyor.

Medya kuruluşları, pandemiden kaynaklı yaşadıkları tüm yeni zorlukların yanı sıra, gelir seviyelerinde de yıkıcı bir azalma ile baş etmek zorunda kaldılar.

Bu dönemde yazılı basın için bir diğer temel gelir kaynağı olan tirajlar da düşüşe geçti.

Okuyucular, virüsün bulaşması korkusuyla gazetelere dokunmaya korktular. Hâlen basılı gazeteleri tercih eden okuyucular için ise karantina ve sokağa çıkma kısıtlamaları, gazetelerin fiziksel olarak dağıtımına engel teşkil etti. Dağıtım mekanizmaları tekrar eskiye döndüğünde ise, yazılı basın için talep artık geri dönülemeyecek kadar düşmüştü.

T24 gibi bazı bağımsız medya kuruluşları ve Ege Telgraf gazetesi gibi bazı yerel gazeteler, personel giderlerini geçici olarak kısabilmek ve bu ekonomik darboğazda finansal destek alabilmek için devletin sağladığı kısa dönem çalışma ödeneğine başvurduklarını bildirdiler.

Gazete Duvar Genel yayın Yönetmeni Ali Topuz, yaşadıkları finansal zorlukları şöyle anlatıyor: “[...] Reklam gelirlerinde de bir kayıp söz konusu oldu. Reklam gelirimizin yaklaşık yüzde 20’sini kaybettik. Ki bunun önünde siyasi engeller var zaten. Reklam verenlerin çoğu yani reklam ajansları, hükümetin rahatsız olacağını düşündüğü yere reklam vermemeye çalışır. Dolayısıyla hem finansörlerimizin güçlerinin zayıflaması hem de bize reklam veren sınırlı sayıdaki şirketlerin reklamlarındaki hızlı gerileme ciddi bir sıkıntıya yol açtı.”

1924 yılında kurulan ve bağımsız bir vakıf olan Cumhuriyet Vakfı’nın sahip olduğu Cumhuriyet gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Aykut Küçükkaya da, “hem ilan gelirinde hem de gazetenin tirajında dikkat çekici bir düşüş olduğunu” söylüyor.

Küçükkaya, “11 Mart öncesi, yani pandemi başlamadan ve sokağa çıkma kısıtlamalarından önce bizim tirajımız 30 bin civarındaydı. Pandemiden sonra tiraj bir anda 20 bin civarına düştü. Kağıdın çok pahalı olmasından dolayı da sayfa sayımızı bazen 20 sayfadan 16 sayfaya, bazen 14 sayfaya, hatta 12 sayfaya düşürmek zorunda kaldık. Ancak daha sonraki aylarda tirajımızı geri kazandık ve yeniden 20 sayfaya çıktık. Bunun yanı sıra bir de ekstra Cumartesi eki çıkarmaya başladık,” diyor.

İzmir’deki yerel Ege Telgraf gazetesinin sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Aylin Süphandağlı, pandeminin ilk aylarında neredeyse tüm ilanların durduğunu ve gazetenin “sadece Basın İlan Kurumu’ndan (BİK) gelen ilanlar sayesinde ayakta kalabildiğini” anlattı. Süphandağlı’ya göre gazetenin tirajında da önemli ölçüde düşüş gerçekleşti. Süphandağlı, “Bizim gelirlerimizden en büyüğü satıştan elde edilen gelirimizdi, ancak aşırı derecede düştü. Bu şekilde daha ne kadar ayakta kalabiliriz bilmiyorum,” dedi.

İzmir’deki bir başka yerel gazetenin, 9 Eylül gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Misket Dikmen de benzer şekilde BİK’ten aldıkları ilanlar sayesinde ayakta kalabildiklerini söyledi.

Ancak tüm gazeteler BİK’ten ilan ve bütçe desteği alamadı. Örneğin sol görüşlü ve hükümeti eleştirel Evrensel gazetesi, yayınladığı haberlerden dolayı sayısız soruşturma ve ilan cezası ile karşı karşıya kaldı.

Evrensel gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Polat, Basın İlan Kurumu’nun Evrensel gazetesine ilan vermeyi zaten durdurmuş olduğunu belirterek, pandemi döneminde gazete tirajlarının da belirgin bir şekilde düştüğünü anlattı. Ancak pozitif bir gelişme olarak, “Bu dönemde e-gazete abone sayımız ikiye katlandı. Onun dışında belli ölçülerde muhalefetin yönetimindeki belediyeler ve başka bazı kurumlardan gelen ilanlar görece bir gelir sağlıyor,” diye aktardı.

Sözcü gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Metin Yılmaz, pandeminin ilk aylarında Sözcü’nün tirajında da önemli bir düşüş gerçekleştiğini söyledi. Metin Yılmaz, tirajla ilgili yaşadıkları zorlukları şöyle anlattı:

“Biz sokağa çıkma yasağı nedeniyle gazetemizi dağıtamadık ve satamadık. Tirajımız bir günde 230 binden 70 bine düştü. Ancak öte yandan hükümet yanlısı gazeteler tirajlarını yükseltmiş gözüküyor. Bu nasıl mümkün olabilir ki, nasıl tiraj alabilirler? Bizim satışlarımız

gerçek satışlar. Ancak hükümet yanlısı olan Turkuvaz medyanın dağıtım şirketinin rakamlarına göre adını duymadığınız, kimsenin görmediği gazetelerin tirajları 59 bin, 60 bin, 70 bin gözüküyor. Ama tirajı 50 bin gösterilen gazete gerçek satışı 500 tane bile değil. Yani burada büyük bir aldatmaca ve kandırmaca var."

Türkiye'deki Ermeni Cemaati'nin gazetesi olan Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Yetvard Danzikyan, gazetenin satış ve dağıtımını "kendi oluşturdukları mütevazı bir dağıtım ağıyla ve abonelik sistemiyle" yaptıklarını söyledi.

Danzikyan, "Gerek sokağa çıkma yasakları, gerek dağıtım ağında çalışan arkadaşların COVID-19 olması, gerekse de bazı abonelerin dışarıdan gelen ürünlere COVID-19 ve bulaş korkusu sebebiyle şüpheli davranmaları yüzünden hem abone sayımız hem operasyonumuz kötü etkilendi. Buna ilave olarak Agos'un bir başka geliri de Ermeni Cemaati'nin verdiği cenaze, vefat ilanları ya da küçük şirketlerin verdikleri ilanlardı. Bu ilanlarda da azalma oldu. Şirketler, gelirleri azaldığı için pandemi ortamında ilan veremez hale geldiler," diyor.

Türkiye'de Bağımsız Medya COVID-19 Karşısında Nasıl Ayakta Kalır?

Finansal Zorluklarla Baş Etmek

Bağımsız medya kuruluşlarının çoğu, genellikle küçük bütçelerle ayakta duruyordu. Ancak pandemi, finansal zorlukları daha belirgin hale getirdi. Online trafikteki büyümeler, reklam gelirleri ve tirajlardaki düşüşü telafi edemedi. Gazeteciler ve editörler, bağımsız medyanın ayakta kalabilmesi için okurların ve izleyicilerin kurumları desteklemesi gerektiğini söylüyor. Halkın haber alma ihtiyacı için doğru ve bağımsız haber üreten gazeteleri satın alması ya da online haber sitelerine abone olarak maddi destek sağlaması gerekiyor. Kamuoyuna, gerçeklere ve kamu yararına dayalı adil, dengeli ve tarafsız haberin öneminin tekrar hatırlatılması gerekiyor.

Cumhuriyet gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Aykut Küçükkaya, kendileri için en önemli destek kaynağının okurların sadakati olduğunu söylüyor. Küçükkaya, "Okur sadakati çok önemli, okur sadakatini biz bu süreçte gördük. Bu da bizim için çok büyük bir mutluluk oldu. Biz, gazetecilerin yazılı basında özgürce yazabileceği son kalelerden biriyiz ve bu mücadeleyi sonuna kadar sürdüreceğiz," diyor.

Gazete Duvar Genel Yayın Yönetmeni Ali Topuz, "Gazetecilik meslek kuruluşlarının, sendikaların, derneklerin, vs. bu finans sorununu çözmeye yönelik tamamen yeni baştan ortaklık fikirleri ve modelleri geliştirmesi lazım," diye konuşuyor.

T24 Genel Yayın Yönetmeni Doğan Akın, T24 haber sitesinin finansal sorunları aşmak için çalışma modellerini ve gelir kaynaklarını çeşitlendirdiğini söylüyor. Akın, "Gazeteciliği bu tür problemlerden esirgemek için gelir üretimini, gelir imkânlarını çeşitlendirmek lazım. Biz de bunun için gazetecilik alanımızı genişletiyoruz; özel videolar üretiyoruz, özel şirketler için prodüksiyon projeleri geliştiriyoruz. Çünkü gazetecinin bunu yapma kabiliyeti var," diyor.

Hürriyet gazetesinin eski okur temsilcisi ve medya ombudsmanı Faruk Bildirici ise ücretli dijital aboneliklerin geliştirilmesini öneriyor. Bildirici, "Eğer medya gerçekten düşük bir

üyelik ücretiyle dijital abonelikler alanında başarılı olabilirse, oradan gelecek gelirle yayın-basım maliyetlerini de kurtarabilirler," diye konuşuyor.

Ana Akım Medyanın Başarısızlığı, Bağımsız Medyanın Yükselişi için Bir Fırsat mı?

Röportaj yapılan bağımsız gazetecilerin çoğu, ana akım medyanın COVID-19'a ilişkin haberleri iletmekteki başarısızlığının, – finansal problemlerini çözebildikleri takdirde – bağımsız medyanın yükselişi için bir fırsat olabileceğine inanıyor.

Daha objektif, dengeli ve adil bir haberciliğin yapıldığı bağımsız medyaya duyulan ihtiyaç, pandemiden çok daha evvel de ortadaydı.

Ancak Cumhuriyet'in Yazı İşleri Müdürü İpek Özbey'in dediği gibi, şu anda "ana akım" olarak tanımlanan medyanın yüzde 90'ı hükümet yanlısı olan medya organları. Okuyucular ve izleyiciler ana akım medyaya olan güvenlerini çok uzun zaman önce kaybettiler. Özbey'e göre, "AKP'nin kendi tabanı bile bu medya kuruluşlarını okumayı ya da izlemeyi bıraktılar."

Ana akım medyaya olan güvenin kaybolması, alternatif ve bağımsız medyanın serpilip büyümesine yardımcı oldu. Medya ombudsmanı Faruk Bildirici, "Son yıllarda pandemi öncesinde Türkiye'de yeni bir alternatif medya ortaya çıktı, yani bağımsız ve eleştiren medya dediğimiz... Bunlar gerek dijital mecralarda gerekse dijital gazete, televizyonlar olarak ciddi bir alan ortaya çıkarmaya başladılar. Pandemi de zaten bu değişimin ortasına denk geldi," diyor ve ekliyor: "Şimdi insanların bizzat kendi sağlıklarını, kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri bir dönemden geçiyoruz. İnsanlar gerçek haberlere ulaşmak istiyor. Dolayısıyla alternatif medyaya yönelmeleri doğal diye bakıyorum."

Meydascope'un Genel Yayın Yönetmeni Ruşen Çakır ise ana akım medyanın başarısızlığının bağımsız medya açısından bir fırsat olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Ancak daha fazla büyümek ve kendimizi geliştirmek için finansal desteğe, gelire ihtiyacımız var."

Çakır, sahip oldukları mütevazı şartlara rağmen Medyasope'un geniş bir kitleye ulaştığını söylüyor: "Özgür ve bağımsız medyaya çok büyük bir ilgi var. Bir haber kanalının bir günlük maliyeti, bizim ya da bağımsız medya kuruluşlarının bir aylık maliyetine eşit olabilir. Buna rağmen, en geniş imkanlara sahip olan kurumların itibarları yerlerde sürünüyor, destekçileri bile artık onları desteklemeye yüksünüyor. Bu da şunu gösteriyor; bizim daha iyi imkânlarımız ve daha geniş bir bütçemiz olsaydı, çok daha geniş bir izleyici kitlemiz olurdu."

Sonuç

2020, tüm dünya için çok zor bir yıl oldu. Ancak özellikle de medya sektörü beklenmedik zorluklarla karşı karşıya kaldı.

Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi gazeteciler, pandemi haberleri yaparken kendi sağlıklarını ve güvenliklerini riske attılar.

IPI'nın COVID-19 Basın Özgürlüğü Takip Sistemi'ne göre, gazeteciler aynı zamanda hükümetin salgın yönetimine eleştirel yaklaşan haberlerden dolayı baskılarla da karşı karşıya kaldılar.

Diğer yandan Türkiye bu konuda yalnız değildi. IPI COVID-19 takibine göre, 2020'de küresel çapta kayda geçen 539 basın özgürlüğü ihlalinin 19'u Türkiye'de meydana geldi. Diğer ihlallerin birçoğu, hâlihazırda otoriter eğilimleri olan ve dalgalı bir basın özgürlüğü kaydı bulunan ülkelerde meydana geldi.

Bunlardan en dikkat çekenler; Çin'in oldukça saldırgan bir tavırla virüsle ilgili en ufak bağımsız habercilik girişimini dahi engellemek için çabalaması, Kamboçya ve Rusya Hükümetleri'nin de "yalan haberler" olarak tanımladığı haberler için çok daha sert cezaları uygulamaya koymasıydı. Hindistan'da onlarca gazeteci, pandemiyle ilgili haberleri yüzünden adli soruşturmayla karşı karşıya kaldı. Avrupa'da da son derece sıkıntılı olan "yalan haber" yasaları (Macaristan) ya da bir dizi Avrupa Birliği (AB) ülkesinde ya da AB'ye aday ülkelerde meydana gelen bilgiye ulaşımdaki orantısız kısıtlamalar da dâhil olmak üzere ciddi problemler ile karşılaşıldı.

Belki de COVID-19 salgının bağımsız medya açısından en zor tarafı, reklam gelirlerinin azalması ve tirajlardaki düşüşten dolayı ortaya çıkan finansal zorluklar oldu.

Türkiye Hükümeti, COVID-19'la ilgili haberleri sansürlemeye yönelik özel bir sansür mekanizması uygulamamış olabilir, ancak bazı televizyon kanalları, pandemiyle ilgili yayınlarından dolayı ağır para cezaları ve kapatma cezaları aldı. Öte yandan hükümet, virüsle ilgili rakamları kasti bir şekilde manipüle etti. Bu durum, Sağlık Bakanı'nın sürpriz

bir biçimde bağımsız medya temsilcilerinin katılmasına izin verdiği ve resmi bilgiye erişim için hayati öne taşıyan basın toplantılarını da anlamsız kıldı.

Ana akım medyanın, Türk Tabipleri Birliği'nin (TTB) verdiği bilgi ve rakamları vermeyi reddetmesi, nüfusun büyük bölümünün güvenilir sağlık haberlerine erişimden mahrum kalmasına ve ana akım medyaya güvenin daha da azalmasına sebep oldu. Peki, bu durumun bağımsız medya için bir uyanış ve yenilenme devrinin başlamasına yardımı olacak mı? Salgın, bağımsız medya için benzersiz bir fırsat ortaya çıkardı ancak bu fırsatın kullanılması için çok yoğun bir çaba ve destek gerekiyor.

Kaynak ve bütçe eksikliği ile basın özgürlüğünün kısıtlanması; bağımsız medyanın gelişmesi için temel engeller. Ancak Medyascope Genel Yayın Yönetmeni Ruşen Çakır'ın da dediği gibi, bağımsız medya "sonuç olarak bu yaşanan şokun altında da ezilmedi."

COVID-19 salgını, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de bağımsız medyayı sert vurdu. Ancak tüm güçlüklere rağmen, bağımsız medya kuruluşları için çalışan gazeteciler, en ihtiyaç duyulan zamanda mesleklerini yapabilmek için karşılarına çıkan tüm zorluklara göğüs germeyi başardılar.

Bu yayın Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

#FreeTurkeyJournalists

International Press Institute